

Úvěrové riziko

Definice úvěrového rizika:

Úvěrové riziko je riziko, že protistrana nedostojí svým závazkům podle podmínek smlouvy.

V oblasti úvěru se setkáváme zejména

- s rizikem výpadku a
- rizikem bonity.

Riziko výpadku obsahuje nebezpečí ztráty pohledávek z úvěrových obchodů, riziko bonity se týká vhodnosti dlužníka pro získání bankovního úvěru. Dalším rizikem je

- riziko teritoriální, které v posledním období nabývá na svém významu.

Je to riziko, že dlužníci určitých oblastí ve větším rozsahu nejsou schopni splácet úvěr.

Riziko bankou poskytnutého úvěru závisí na tom, o jaký typ úvěru jde, komu byl poskytnut, zdali je zajištěný nebo nezajištěný.

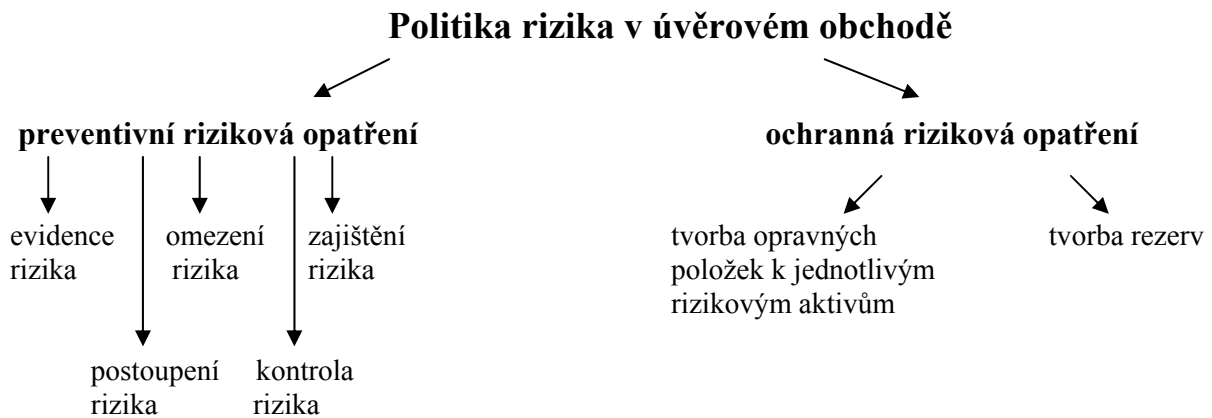
Ve většině případů banka poskytuje úvěry zajištěné - majetkem dlužníka, vinkulovaným vkladem dlužníka, případně jinými hodnotami. Navíc banka důkladně analyzuje finanční situaci dlužníka, jeho důvěryhodnost a schopnost splácet poskytnutý úvěr. Každá banka má vypracovány vlastní analytické a hodnotící postupy. Přesto úvěry zůstávají výrazně rizikovým aktivem.

System řízení úvěrového rizika:

Pokud chce banka úspěšně zvládnout úvěrové riziko, musí akceptovat základní integrální součásti systému řízení úvěrového rizika, tedy:

- identifikaci úvěrového rizika,
- měření úvěrového rizika,
- zajištění úvěrového rizika,
- sledování úvěrového rizika.

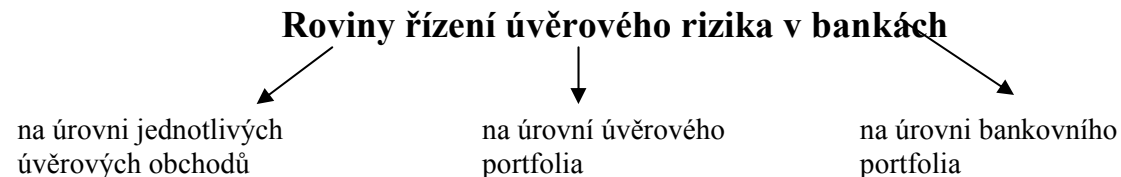
Schéma

Podceňování či vyloučení kterékoliv z uvedených součástí procesu řízení úvěrového rizika má za následek rostoucí pravděpodobnost ztráty z úvěrového obchodu.

Řízení úvěrového rizika probíhá v bance ve více rovinách, viz následující schéma

Schéma

Stanovení úvěrových limitů:

Řízení úvěrového rizika na jednotlivých úrovních je založeno na stanovení úvěrových limitů, které jsou současně využívány jako jeden z nástrojů řízení úvěrového rizika a ve své podstatě vyjadřují míru rizika, kterou je banka schopna akceptovat.

Některé limity mají charakter externích závazných předpisů a jejich dodržování je kontrolováno ze strany orgánů bankovní regulace, jiné limity si může banka stanovit jako interní regulativní nástroje.

Typy úvěrových limitů:

- limity pro jednotlivé klienty a skupiny klientů – stanovené na základě politiky diverzifikace rizika a úvěrové angažovanosti,
- limity pro odvětví – stanovené na základě ratingu odvětví,
- limity pro země – stanovené na základě ratingu zemí,

- limity kapitálové – ve vztahu k výši vlastního kapitálu banky.

1. Úvěrové riziko a úvěrový proces

Poskytnutí úvěru není v bance zpravidla jednoduchou záležitostí. Jde o proces s postupnými kroky a pevně stanovenými pravidly. Úvěrový proces začíná žádostí klienta o úvěr, hodnocením jeho důvěryhodnosti, ekonomické způsobilosti a jeho možností zabezpečit úvěr požadovanými hodnotami.

Hodnocení klienta končí buď vyslovením záporného stanoviska banky k jeho požadovanému úvěru nebo uzavřením úvěrové smlouvy. Na to navazuje poskytnutí úvěru, sledování /monitorování/ úvěru a při problémových úvěrech jejich řešení.

Snížení rizika v oblasti úvěru je přímo úměrné tomu, jakou pozornost banka věnuje jednotlivým činnostem úvěrového procesu, zejména:

- uzavírání smluvního vztahu, obsahu smlouvy, podpisování smluvních dokumentů oprávněnými osobami, všem dalším právním dokumentům, které jsou neodmyslitelnou součástí smlouvy o úvěru /dohoda o inkasu z účtu klienta, záložní smlouvy, kupní smlouvy, ručitelské listiny apod./,
- zadávání údajů o úvěru do bankovního informačního systému,
- procesu čerpání úvěru, tj. sledování časového hlediska a hlediska účelovosti čerpání úvěru podle podmínek smlouvy.

Stejně významným opatřením banky ke snížení úvěrového rizika je důsledné monitorování poskytnutého úvěru.

Při monitorovacím procesu je úlohou banky zejména:

- sledovat platební disciplinu úvěrového dlužníka,
- sledovat podmínky plnění úvěrové smlouvy, zejména předkládání finančních výkazů a dalších informací o aktuálním ekonomickém stavu dlužníka,
- provádění finančních a nefinančních analýz v oblasti podnikatelských aktivit dlužníka,
- kontrolovat změny předpokladů, za kterých byl úvěrový vztah uzavřen,
- kontrolovat aktuální a reálnou hodnotu záruk, sledovat jejich aktuální likviditu.

Monitorovací proces vyústí do závěrečné etapy, která definuje stav úvěrového portfolia banky podle jednotlivých úvěrových pohledávek pomocí inventarizace a kategorizace pohledávek ve smyslu opatření ČNB a posuzuje nutnost tvorby opravných položek a rezerv jako zdrojů krytí úvěrového rizika.

Faktory způsobující problémové úvěry:

- na straně klienta - většina problémů zde vzniká z důvodu špatného řízení, které se promítá do ekonomiky, příliš nákladného provozu, neuspokojivých finančních výsledků a v konečném důsledku neschopnosti splácet úvěr,
- na straně banky - většina problémů zde vzniká z důvodu špatného řízení banky a problémů v práci úvěrových pracovníků.

Konkrétní rizika úvěrového procesu, která zpravidla vedou k rizikovým úvěrům:

- banka není technicky ani personálně připravena na poskytování určitého druhu úvěrů, určité skupině klientů, případně úvěrů poskytovaných do určitého odvětví,
- příliš vysoká koncentrace úvěrů do určitého odvětví, příp. určité skupině klientů,
- nesprávně nebo nedostatečně zaškolený bankovní personál, nízká odborná úroveň, nedostatečná metodická příprava pracovníků,
- neúčinné a nevhodně definované zásady úvěrování,
- nedostatečný systém hodnocení kvality úvěrového portfolia,
- podceňování úlohy monitorování úvěrů, zpracovávání smluvní dokumentů a kontroly prostředků zabezpečujících poskytnutý úvěr,
- novelizace zásad a technik úvěrování se značným časovým opožděním, využívání zastaralých poznatků apod.

Kvalita úvěrových aktiv je ovlivňována zejména tímto rizikovým počínáním banky:

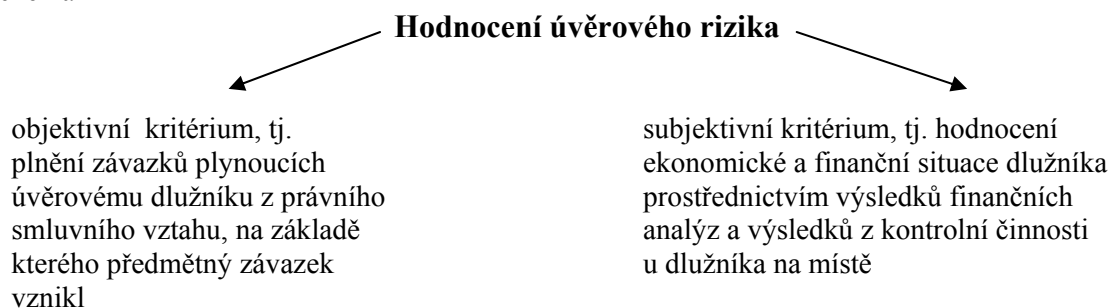
- poskytování úvěrů začínajícím podnikatelským subjektům,
- poskytování úvěrů vysoce zadluženým podnikatelským subjektům,
- poskytování úvěrů podnikatelským subjektům, které ztrácí podíl na trhu a konkurenční schopnost,
- poskytování úvěrů bez přiměřené analýzy a kontroly, zdali je dlužník schopný úvěr splatit,
- poskytování úvěrů bez dostatečné podkladové dokumentace,
- poskytování úvěrů koncentrovaných v jednom odvětví nebo jednomu klientovi.

Zásady zmírňující úvěrové riziko akceptované bankami při poskytování úvěru:

- žádný úrok není dost vysoký, aby kompenzoval případné ztráty z nesplacení úvěru,

- úvěrové riziko je spojené s každým úvěrem /kromě státních úvěrů/,
- při poskytování úvěru banka musí především posuzovat bonitu klienta – dlužníka, jeho schopnost splatit úvěr včas a v plné výši,
- čím delší je lhůta splatnosti a čím je objemově úvěr větší, tím větší význam má posuzování dlužníka,
- nezajištěné úvěry lze poskytnout zcela výjimečně a jenom těm klientům, u kterých neexistují žádné pochybnosti o jejich úvěrové schopnosti,
- hodnoty zajišťující úvěr musí banky “přeceňovat” v závislosti na inflaci a s tím souvisejících změnách jejich tržních cen,
- i zdánlivě 100% zajištěné úvěry zpravidla obsahují určité riziko nesplacení,
- v případě úvěrů poskytovaných do zahraničí je nezbytné posoudit riziko země dlužníka.

Schéma

2. Finanční analýza úvěrového dlužníka a úvěrové riziko

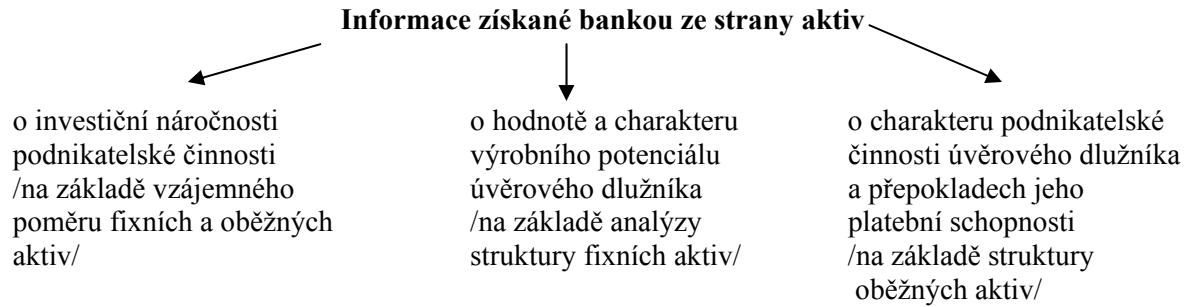
Finanční analýza úvěrového dlužníka poskytuje bance při monitorování cenné poznatky, které umožňují zmírnit bankou podstupované úvěrové riziko. Ukazuje bance skutečně dosažené finančně-ekonomické výsledky úvěrového dlužníka, což jí umožňuje předvídat i to, jakou splátkovou disciplínu může banka očekávat během úvěrového vztahu.

Jde zejména o finanční analýzu “ex post”, která je zaměřena retrospektivně, snaží se zjistit příčiny, které ovlivňují ekonomické výsledky banky.

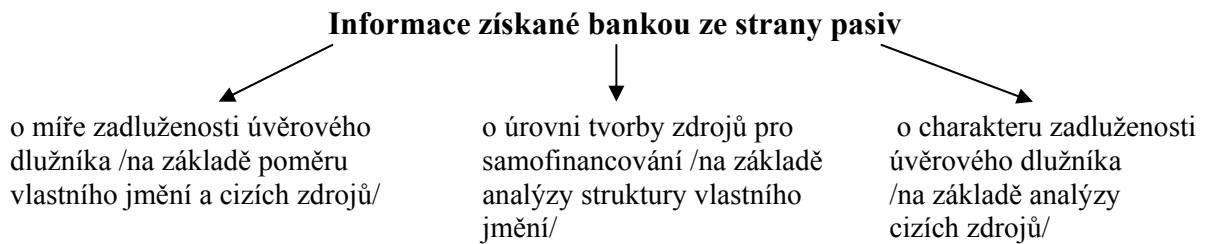
Analýzu finanční situace dlužníka banka uskutečňuje ze základního zdroje informací, kterým jsou účetní výkazy dlužníka, jeho objektivní zhodnocení si však vyžadují i informace z prostředí, ve kterém působí.

Jaké informace poskytuje bance rozvaha?

Schéma

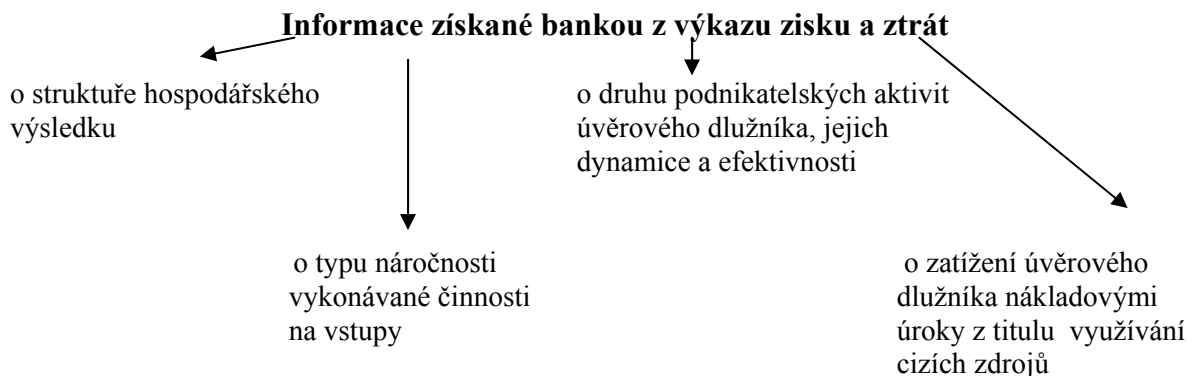

Schéma

Jaké informace lze získat z výkazu zisku a ztrát?

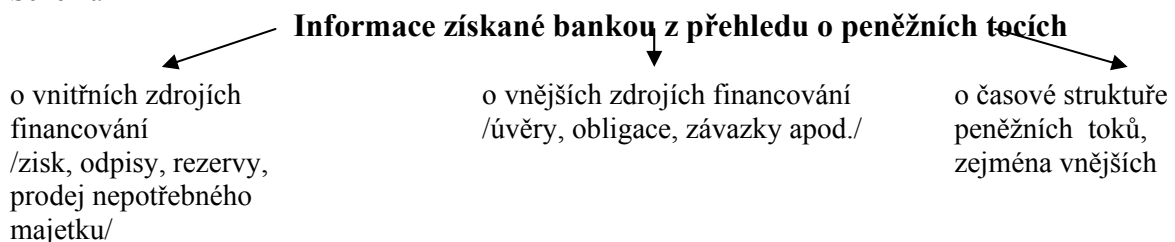
Schéma

Pramen: vlastní schéma

Jaké informace poskytuje bance přehled o peněžních tocích?

Schéma

V rámci hodnocení smlouvy o úvěru banka sleduje:

- jestli trvá registrace klienta pro podnikatelskou činnost,

- stav zajištění úvěru,
- **pojištění úvěrového objektu i založeného majetku,**
- **jestli skutečnosti uváděné ve výkazech a jiných podkladech jsou skutečně pravdivé.**

Na základě sledování klienta, analýzy jeho výkazů a hodnocení úvěrové smlouvy banka často zachytí varovné signály, které umožní řešit problémy s úvěrem včas a zpravidla s menšími ztrátami.

Nejčastější varovné signály jsou:

- finanční,
- provozní,
- z oblasti managementu,
- běžné chyby vedoucí k nedobytným úvěrům.

3. Kvalita úvěrového portfolia banky a řešení rizikových úvěrových pohledávek

Kvalitu úvěrového portfolia banky ovlivňuje ekonomická pozice úvěrových dlužníků, kterou určují jejich reálné finanční toky.

:

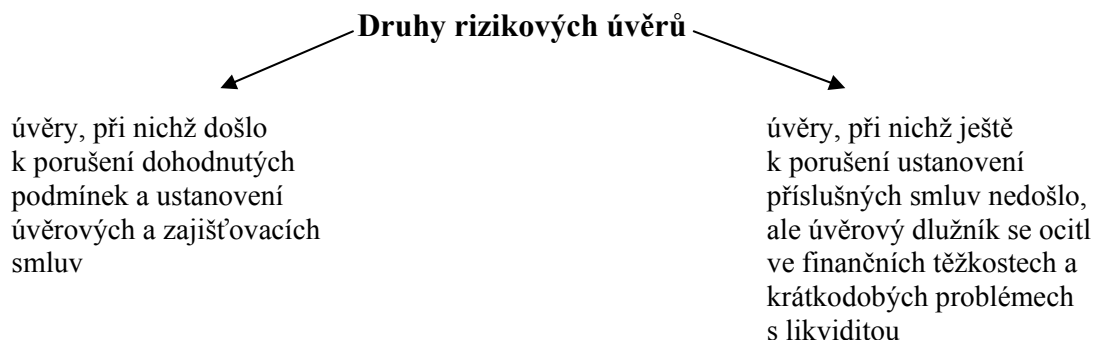
Strukturu úvěrového portfolia z hlediska účelovosti poskytnutých úvěrů si určuje banka prostřednictvím své zvolené strategie a obchodní politiky.

Stav a základní vývojové tendence úvěrového portfolia jsou vyjádřeny mírou návratnosti úvěrů, přičemž příčiny vzniku rizikových úvěrů spočívají nejenom ve schopnosti, ale i v ochotě dlužníků splácet úvěr.

Definice rizikového úvěru:

Rizikový /problémový/ úvěr se definuje jako úvěr, při kterém klient není schopen postupovat plně v souladu s dohodnutými podmínkami, nebo kde bance hrozí možnost vzniku částečné nebo úplné ztráty.

Schéma

Řešení problémových úvěrů bankou vychází vždy z konkrétního problému, přičemž banka postupuje v těchto etapách:

- vykonání přípravných opatření - uspořádání si možností, které má bankovní pracovník k dispozici, komunikace s klientem, pochopení jeho situace a pracovní dialog s ostatními věřiteli,
- vyhodnocení alternativ - definování cílů, sestavení akčního plánu a vyhodnocení základních alternativ.

Možné alternativy banky při řešení problémových úvěrů:

- nedělat nic a vyčkávat,
- zlepšit si svoji vlastní pozici,
- snížit úroky z úvěru,
- okamžitě uplatnit pohledávku za dlužníkem,
- zajistit si dodatečně zajištění úvěru,
- poskytnout další úvěr,
- vypracovat předběžnou dohodu mezi věřiteli,
- vypracovat program restrukturalizace dluhu,
- působit na přijetí poradců do vedení firmy dlužníka,
- podat žalobu u soudu,
- vyvolat nedobrovolnou likvidaci nebo reorganizaci,
- účastnit se na nedobrovolné likvidaci nebo reorganizaci,
- přistoupit na mimosoudní urovnání.

Základní způsoby restrukturalizace úvěrového vztahu:

- refinancování - banka poskytne úvěrovému dlužníku úvěr na splacení jeho již dříve vzniknutých závazků z úvěrového obchodu,
- převzetí dluhu - uplatňuje se tehdy, pokud se najde právnická, příp. fyzická osoba, s kterou banka bude souhlasit, aby předmětný závazek za původního dlužníka převzala,
- přistoupení k závazku - znamená přistoupení nového dlužníka /spoludlužníka/ k původnímu úvěrovému dlužníkovi,
- kapitalizace pohledávky - je řešením úvěrové pohledávky výměnou za majetkovou účast na podnikání úvěrového dlužníka,
- postoupení pohledávky - znamená postoupení /prodej/ rizikové pohledávky za nižší cenu než je její nominální hodnota,

Radikálnějším přístupem k řešení návratnosti úvěrové pohledávky jsou způsoby řešení, které svojí podstatou omezují úvěrového dlužníka v nakládání s jeho majetkem nebo omezují jeho podnikatelskou činnost.

4. Úvěrové riziko a řízení aktiv a pasiv

Úvěrové riziko v rozvaze banky spočívá v těchto aktivech:

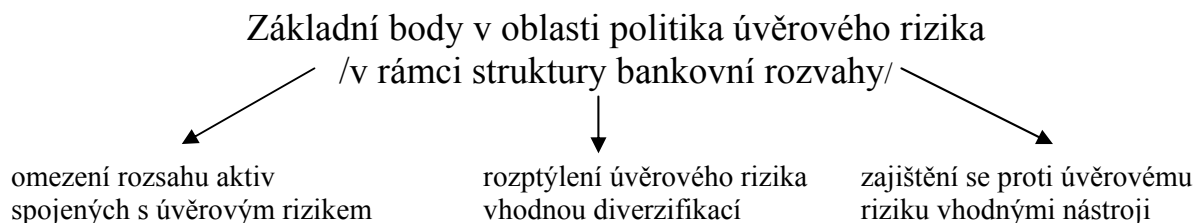
- poskytnuté úvěry klientům /včetně bank/,
- bankou nakoupené úvěrové cenné papíry.

Obě tato aktiva obsahují potenciál nedodržení závazku ze strany dlužníka.

V rámci zpracované politiky řízení aktiv a pasiv si banka stanoví rozsah a procentní podíl uvedených aktiv na celkové bilanční částce v různých časových dimenzích /střednědobé i krátkodobé/. V roční dimenzi se uvedený rozsah promítá do obchodního plánu banky.

V rámci managementu struktury bankovní rozvahy jsou důležité tři základní body pro politiku rizika.

Schéma

Často je portfolio cenných papírů vytvořené bankou z hlediska rizika právě v opačném vztahu k úvěrovému portfoliu banky. Čím je tedy úvěrové portfolio rizikovější, tím je portfolio cenných papírů méně rizikové a naopak.

Pro oblast řízení aktiv a pasiv je závažné i nastavení vztahu úvěrového rizika a

- zisku,
- likvidity,
- úrokového rizika.

Vztah úvěrového rizika k zisku:

Vliv úvěrového rizika na zisk se projevuje v následujících směrech:

- nutnost tvorby opravných položek a rezerv - tyto banka tvoří v případě, že má pochyby o schopnosti dlužníka splatit jistinu, popřípadě úroky z

poskytnutého úvěru – opravné položky a rezervy vystupují ve výkazu zisků a ztrát jako náklad,

- snížení příjmů banky nesplácením úroků - nesplácení úroků klientem se projevuje jako neplánované snížení úrokových výnosů se všemi souvisejícími jevy – pokles úrokové marže, výnosnosti aktiv a výnosnosti kapitálu.

Vztah úvěrového rizika k likviditě:

Úvěrové riziko velmi těsně souvisí s likviditou. Úvěr, který přestal být splácen, může stále představovat hodnotu /zejména pokud je dobře zajištěn/, ale v rozvaze banky zůstává jako nelikvidní položka. Navíc úrokové platby k pasivům, která takovýto úvěr financují, odčerpávají likviditu, ale nesplácený úvěr ji nepřináší, protože nejsou spláceny úroky ani jistina.

Vztah úvěrového rizika k úrokovému riziku:

Jde o další závažnou souvislost. Existuje totiž možnost, že klienti přestanou splácet úroky, pokud dojde k vzrůstu úrokových sazeb, čím se sníží úrokový příjem banky.

5. Měření úvěrového rizika a tvorba opravných položek a rezerv

Smyslem měření úvěrového rizika je vyčíslení potencionální ztráty z úvěrových obchodů banky. Na základě kvantifikace možné ztráty pak banka provádí rozhodnutí o realizaci obchodu, o výši úrokové sazby, způsobu jeho zajištění, tvorbě rezerv či opravných položek a o variantách jeho dalšího sledování.

Obecné metodické postupy v oblasti měření úvěrového rizika lze klasifikovat do těchto dvou skupin:

- metody založené na absolutní pozici v úvěrovém riziku,
- metody založené na očekávané míře nesplácení úvěrové pohledávky.

Bližší vysvětlení k metodám založeným na absolutní pozici v úvěrovém riziku:

Tyto metody udávají, jaký je objem bilančního aktiva, který je vystavený úvěrovému riziku. Při prodeji úvěru klientovi je úvěrové riziko /tedy potencionální ztráta/ představováno celou hodnotou úvěru včetně splatných úroků a poplatků, přičemž je možná korekce v případě existence kvalitní zástavy. Při využití tohoto metodického postupu banka k prodaným úvěrům zatím netvoří rezervy ani opravné položky. Začne je tvořit teprve tehdy, když dojde k porušení podmínek úvěrové smlouvy ze strany klienta, jako výraz možné ztráty z úvěru.

Bližší vysvětlení k metodám založeným na očekávané míře nesplácení úvěrové pohledávky:

Tyto metody odhadují kromě výše předpokládané ztráty i pravděpodobnost vzniku této ztráty. Celková riziková částka /výše potencionální ztráty/ je rovna součinu pravděpodobnosti a výše ztráty. Banka zařadí úvěr hned při jeho prodeji do příslušné rizikové kategorie a stanoví jeho rizikovou váhu. Příslušná riziková kategorie pak ovlivňuje rozhodnutí banky o následujících faktorech:

- skutečná poskytnutá výše úvěru,
- výše úrokové sazby z úvěru,
- způsob sledování úvěrové pohledávky,
- výše rezerv a opravných položek tvořených k úvěrové pohledávce,
- charakter zajištění úvěru.

Očekávané míry nesplácení se dají použít při stanovení cen úvěrů. V zásadě by mělo platit, že úvěrová marže, tj. rozdíl mezi úrokovou sazbou z úvěru a bezrizikovou úrokovou sazbou odškodňuje věřitele /banku/ za riziko, které je vyjádřeno očekávanou mírou nesplácení.

Pokud banka dokáže stanovit pravděpodobnost splacení u jednotlivých úvěrů, lze pak vyčíslit i riziko celého portfolia jako množství úvěrů, u nichž očekáváme, že nebudou splaceny. Po takovém vyčíslení lze provést rozhodnutí banky o tom, kolik úvěrového rizika na sebe nejvýše vezme a sledovat dodržování tohoto rozhodnutí.

Opatření České národní banky související s úvěrovým rizikem

Česká národní banka jako regulátor bankovního systému vydává řadu opatření omezujících činnost bank a chránících bankovní klientelu. Na oblast úvěrového rizika jsou zaměřena následující opatření:

- **Opatření České národní banky č. 2 ze dne 3. července 2002**, o kapitálové přiměřenosti bank a dalších pravidlech obezřetného podnikání na individuálním základě
- **Opatření České národní banky č. 9 ze dne 6. listopadu 2002**, kterým se stanoví pravidla pro posuzování pohledávek z finančních činností, tvorbu opravných položek a rezerv a pravidla pro nabývání některých druhů aktiv
- **Opatření České národní banky č. 2 ze dne 3. února 2004** k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému banky

1. Opatření České národní banky č. 2 z roku 2002

Tímto opatřením se stanovují pravidla obezřetného podnikání banky, kterými se rozumí limit kapitálové přiměřenosti, pravidla úvěrové angažovanosti (limity čisté angažovanosti bankovního portfolia), omezení a podmínky pro nezajištěné devizové pozice (limity pro měnové pozice banky).

Banky postupují pro účely tohoto opatření podle vyhlášky České národní banky č. 333/2002 Sb., kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě, s tím, že se vychází z rozvahy sestavené na individuálním základě.

Limit kapitálové přiměřenosti je stanoven na minimálně 8 %.

Cílem limitů úvěrové angažovanosti je zabezpečit alespoň základní stupeň diverzifikace bankovních aktiv a snížit tak úvěrové riziko. Výše limitů stanovených tímto opatřením je uvedena v tabulce.

Limity čisté úvěrové angažovanosti

Čistá angažovanost vůči:	Limit:
jedné osobě, nebo jedné ekonomicky spjaté skupině osob	nesmí přesáhnout 25 % kapitálu banky
osobě, která má k bance zvláštní vztah, ekonomicky spjaté skupině osob, v níž alespoň jedna osoba je osobou se zvláštním vztahem k bance, ekonomicky spjaté skupině osob, přičemž alespoň na jedné osobě má kvalifikovanou účast osoba se zvláštním vztahem k bance, právnické osobě, ve které má banka kvalifikovanou účast ekonomicky spjaté skupině osob, v níž alespoň jedna osoba je osobou, ve které má banka kvalifikovanou účast	nesmí přesáhnout 20 % kapitálu banky
osobám a ekonomicky spjatým skupinám osob, vůči nimž čistá angažovanost banky dosahuje 10% a více	nesmí přesáhnout 800 % kapitálu banky

2. Opatření České národní banky č. 9 ze dne 6. listopadu 2002

Cílem tohoto opatření je jednotná klasifikace úvěrových pohledávek bank podle jejich kvality a rizikovitosti, která je hodnocena na základě délky prodlení ve splátkách úroků a jistiny, finanční situace dlužníka a jeho dřívější platební morálky. Objem klasifikovaných úvěrů a jejich podíl na celkovém objemu úvěrů poskytnutých bankou může být použit jako měřítko výše úvěrového rizika. Povinnost klasifikace se vztahuje na pohledávky z podnikatelských úvěrů poskytovaných klientům. Klasifikace pohledávek odráží výši předpokládaných rizik a případných ztrát plynoucích z nesplacení úvěru nebo jeho části a je podkladem pro tvorbu opravných položek.

Opatření stanovuje pravidla, která upravují:

- a) posuzování snížení rozvahové hodnoty pohledávek z finančních činností,
- b) stanovování opravných položek k pohledávkám na krytí očekávaných ztrát z pohledávek a rezerv k vybraným podrozvahovým položkám,
- c) nabývání některých druhů aktiv.

Banka zařazuje jednotlivě posuzované pohledávky do některé z těchto kategorií:

- a) standardní pohledávky,
- b) sledované pohledávky,
- c) nestandardní pohledávky,
- d) pochybné pohledávky,
- e) ztrátové pohledávky.

Splňuje-li pohledávka kritéria pro zařazení do více kategorií, zařazuje ji banka do nejhorší z nich.

Pohledávky za jedním dlužníkem zařazuje banka do stejné kategorie podle nejhorší z nich.

Dojde-li ke snížení rozvahové hodnoty pohledávky a banka pohledávku nebo její část, která odpovídá očekávané ztrátě z rozvahové hodnoty, neodepíše, tvoří k pohledávce **opravnou položku**. Pohledávku za dlužníkem, u něhož soud zamítl návrh na prohlášení konkurzu pro nedostatek majetku nebo zrušil konkurz z důvodu, že majetek nepostačuje k úhradě nákladů konkurzu, banka vždy **odepisuje**.

Banka tvoří opravné položky ke sledovaným a ohroženým pohledávkám. Banka stanovuje opravnou položku tak, že rozdíl mezi jistinou pohledávky zvýšenou o naběhlé příslušenství a bankou zohledněným zajištěním dané pohledávky násobí koeficientem:

- a) **0,01** v případě sledované pohledávky,
- b) **0,2** v případě nestandardní pohledávky,
- c) **0,5** v případě pochybné pohledávky,
- d) **1,0** v případě ztrátové pohledávky.

Banka alespoň jednou čtvrtletně posuzuje dostatečnost a odůvodněnost vytvořených opravných položek ke sledovaným a ohroženým pohledávkám a upravuje jejich výši.

Banka může při stanovení výše opravných položek k pohledávkám zohledňovat jejich **zajištění**, které může mít zejména formu přijatého kolaterálu, zástavy, ručení, záruky nebo úvěrového derivátu. Dané zajištění musí splňovat opatřením stanovené podmínky a na druhé straně v případech vyjmenovaných opatřením zajištění zohlednit nejde.

3. Opatření České národní banky č. 2 ze dne 3. února 2004

Toto opatření stanoví požadavky na vnitřní řídicí a kontrolní systém banky včetně požadavků na interní audit a řízení rizik, zejména požadavky na řízení tržních rizik, úvěrového rizika, operačního rizika a rizika likvidity.

Oblast řízení rizik se objevuje v části páté - banka má systém nastaven tak, aby umožňoval soustavné řízení rizik podstupovaných bankou a proces identifikace rizik byl zajištěn u všech činností a na všech organizačních úrovních. Musí umožňovat odhalování nových, dosud neidentifikovaných rizik.

Banka musí mít strategii řízení rizik odpovídající rozsahu její činnosti, která obsahuje hlavní zásady, jež banka uplatňuje při jejich řízení. Banka musí vypracovat konkrétní postupy pro naplňování této strategie.

Se strategií řízení rizik musí být dostatečně seznámeni všichni pracovníci banky, jejichž činnost má vliv na řízení rizik.

Strategie řízení rizik stanoví zejména (s ohledem jen na úvěrové riziko):

- a) **přijatelnou míru** úvěrových rizik,

b) **metody pro řízení** úvěrového rizika

c) **soustavu limitů**, kterou banka bude používat pro omezení úvěrových rizik,

d) **zásady pro vymezení** povolených produktů, měn, zemí, regionů, trhů a smluvních stran.

e) **základní požadavky na organizační strukturu** banky z hlediska řízení úvěrového rizika, včetně stanovení pravomocí, odpovědností a toku informací.

Příloha druhá pak stanoví podrobnější požadavky na řízení úvěrového rizika:

Banka musí v závislosti na druhu produktu a typu smluvního partnera posoudit:

a) bonitu smluvní strany;

b) účel provedení obchodu;

c) zdroje splácení;

d) kvalitu a dostatečnost zajištění;

e) situaci v ekonomickém odvětví smluvní strany;

f) navrhované podmínky pro provedení obchodu.

System měření a sledování úvěrových rizik dále musí zajistit sledování finanční a ekonomické situace smluvní strany, sledování plnění podmínek smlouvy, sledování ocenění hodnoty zajištění, sledování přiměřenosti výše opravných položek a rezerv.

Banka musí mít takový systém měření a sledování úvěrového rizika, aby poskytl nezkrácený obraz o míře podstupovaného úvěrového rizika (musí odpovídat rozsahu aktivit banky, podchytit všechny významné zdroje úvěrového rizika, vyhodnotit dopad na výnosy, náklady, na hodnotu aktiv a pasiv). Tento systém musí měřit úvěrové riziko souhrnně za všechny obchodní jednotky banky a porovnávat velikost těchto rizik se schválenými limity ve vhodné periodě.

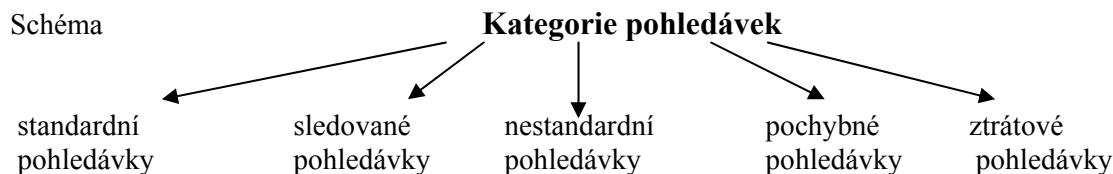
Banka musí vytvořit a dodržovat soustavu limitů pro řízení úvěrového rizika, aby nebyla překročena míra úvěrového rizika stanovená představenstvem nebo regulatorním orgánem. Tyto limity musí brát v úvahu ostatní rizika, kterým je banka vystavena (tržní, likvidity atd.) a musí být přiměřené vzhledem k velikosti banky, způsobu řízení a kapitálové přiměřenosti.

Banka musí dále provádět analýzy úvěrového portfolia, včetně odhadů jeho budoucího vývoje, a výsledky těchto analýz brát do úvahy při stanovování a ověřování objektivitu postupů a limitů pro řízení úvěrového rizika.

Definice pohledávky z úvěru:

Pohledávkou se rozumí úhrn jistin, úroků a poplatků.

Pohledávky banky z poskytnutých úvěrů jsou klasifikovány podle kritérií stanovených ČNB a oddělené evidovány.

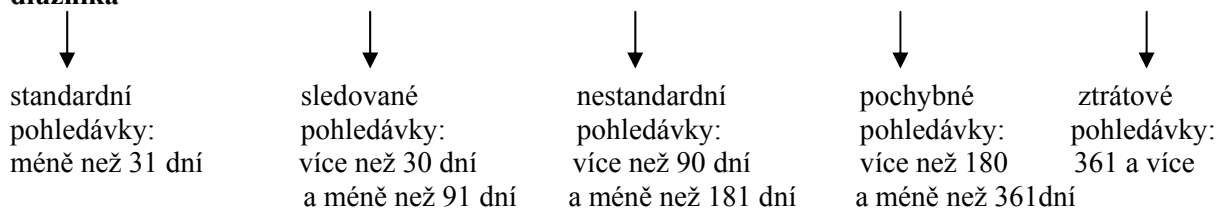

Bližší vysvětlení:

- Standardní pohledávky jsou pohledávky splácené dlužníkem podle dohodnutých podmínek. Dlužník se nachází v příznivé finanční a důchodové situaci a není důvodu pochybovat o včasném vyrovnání celé pohledávky banky.
- Sledované pohledávky jsou pohledávky, u kterých se dá na základě hodnocení bonity dlužníka předpokládat, že jistina, úroky i poplatky budou splaceny v plné výši. Došlo však ke zhoršení skutečností ovlivňujících splacení pohledávky.
- Nestandardní pohledávky mají všechny nedostatky obsažené v hodnocení sledovaných pohledávek s tím, že jejich splacení je nejisté, částečné splacení je však vysoce pravděpodobné.
- Pochybné pohledávky mají všechny nedostatky obsažené v hodnocení nestandardních pohledávek s tím, že jejich splacení v plné výši je vysoce nepravděpodobné.
- Ztrátové pohledávky mají všechny nedostatky obsažené v hodnocení pochybných pohledávek s tím, že jejich splacení je nemožné.

Schéma

Základní kritéria pro klasifikaci pohledávek z úvěrů, tj. doba uplynulá od lhůty splatnosti pohledávky, popřípadě od lhůty pro poskytnutí informací o finanční a důchodové situaci dlužníka

Banka vykazuje pohledávku jako ztrátovou, jestliže dlužník je v konkurzním nebo vyrovnávacím řízení.

K jednotlivým klasifikovaným pohledávkám banka vytváří opravné položky minimálně v této výši:

- k sledovaným pohledávkám – upravená hodnota pohledávek násobená koeficientem 0,01,
- k nestandardním pohledávkám – upravená hodnota pohledávek násobená koeficientem 0,2,
- k pochybným pohledávkám – upravená hodnota pohledávek násobená koeficientem 0,5,
- k ztrátovým pohledávkám – upravená hodnota pohledávek násobená koeficientem 1,0.

Upravenou hodnotou pohledávek se rozumí nominální hodnota pohledávek snižená o hodnotu kvalitního zajištění příslušných pohledávek.

Hlášení o pohledávkách podle jejich klasifikace a hlášení o pohledávkách nesplacených ve lhůtě včetně příloh se sestavují podle vzorů stanovených ČNB a poskytují ČNB ve stanovených lhůtách.

Klasifikace rizikových pohledávek banky za klienty a tvorba opravných položek k nim je důležitá zejména z aspektu pokrytí již existujícího úvěrového rizika, čím se podstatně zmírní dopad nezvládnutí tohoto rizika do hospodářského výsledku banky.

V opatření o kapitálové přiměřenosti ČNB stanovuje limity čisté angažovanosti bankovního portfolia banky vůči jedné osobě nebo jedné ekonomicky spjaté skupině osob. Součástí bankovního portfolia jsou i poskytnuté úvěry.

Opatření o řízení úvěrového rizika stanovuje pro banky požadavky na řízení úvěrového rizika a vytváří tím předpoklady pro omezení ztrát z tohoto rizika vyplývajících. Základním požadavkem je, aby banka měla vhodnou strategii řízení úvěrového rizika /schválenou představenstvem banky/, kterou následně promítá do své vnitřní předpisové základny.

Strategie řízení úvěrového rizika musí stanovit zejména:

- přijatelnou míru úvěrového rizika,
- metody pro řízení úvěrového rizika,
- soustavu limitů, kterou banka bude používat,
- zásady pro vymezení povolených produktů, zemí, regionů, segmentů trhů a smluvních stran,
- základní požadavky na organizační strukturu banky z hlediska řízení úvěrového rizika, včetně stanovení pravomocí, odpovědností a toku informací.

V souladu s uvedeným opatřením musí mít banka odpovídající informační systém a systém měření a sledování úvěrového rizika, který odpovídá rozsahu aktivit banky a podchytí všechny významné zdroje úvěrového rizika a vyhodnotí jejich dopad na výnosy a náklady banky a hodnotu jejích aktiv a pasiv tak, aby poskytl nezkreslený obraz o míře podstupovaného rizika.

Centrální registr úvěrů v České republice

K eliminaci úvěrového rizika byl v České republice založen Centrálního registru úvěrů, jehož zkušební provoz ČNB zahájila 1.5.2002. Sdílení informací o závazcích a platební morálce klientů rozšiřuje okruh nástrojů využitelných v oblasti řízení úvěrového rizika. Předpoklad pozitivního působení na snižování podílu rizikových pohledávek v bankovním sektoru České republiky a zkušenosti z dlouhodobého provozování obdobných úvěrových registrů v zahraničí, zejména v EU, byly základním důvodem pro realizaci projektu CRÚ.

Centrální registr úvěrů (CRÚ) je informační systém, který soustřeďuje informace o **úvěrových závazcích fyzických osob podnikatelů a právnických osob** a umožňuje operativní výměnu těchto informací mezi účastníky CRÚ. Vzhledem k uvedenému zaměření nejsou v databázi CRÚ evidovány spotřebitelské úvěry fyzických osob, hypoteční úvěry fyzických osob, ručitelské závazky klientů, údaje o depozitních účtech.

Účastníkem CRÚ jsou všechny banky a pobočky zahraničních bank, působící na území České republiky a další osoby, stanoví-li tak zvláštní zákon (v současné době Česká konsolidační agentura). Povinností účastníka CRÚ je provádění pravidelné měsíční aktualizace databáze CRÚ. Přístup k informacím je umožněn jednotlivým účastníkům a České národní bance v rozsahu potřebném pro zajištění provozu CRÚ.

Obsah CRÚ

Předmětem povinné registrace v CRÚ jsou současné a potencionální závazky klientů zahrnující úvěrové riziko bez ohledu na velikost pohledávky účastníka CRÚ (s výjimkou u debetů na běžných účtech), tj.:

- čerpané úvěry, vč. kontokorentních,
- debety na běžných účtech nad stanovený limit (2 000 Kč),
- nečerpané úvěrové rámce a přísliby,
- vydané záruky,
- úvěrové ekvivalenty vybraných podrozvahových pohledávek.

Registraci podléhají pohledávky za:

- **právnickými osobami s výjimkou bank a poboček zahraničních bank,**

- **fyzickými osobami podnikateli.**

Evidovány jsou pohledávky rezidentů i nerezidentů.

Databáze CRÚ je měsíčně aktualizována.

Obsah databáze CRÚ:

- identifikační údaje o klientech (právní forma, IČO, název, adresa sídla, země, ekon. sektor atp.),
- identifikační údaje pohledávky (číslo pohledávky, datum vzniku a splatnosti pohledávky, typ a další věcné specifikace pohledávky, stav pohledávky),
- hodnoty pohledávky (celková výše pohledávky / rámce, aktuální zůstatek pohledávky, jistina po splatnosti, úroky a poplatky po splatnosti, počet dnů po splatnosti),
- další proměnné vztahující se k pohledávce (měna pohledávky, typy zajištění pohledávky, odvětvová klasifikace pohledávky).

Přístup k informacím CRÚ

Účastníkům CRÚ je umožněn přístup k:

- **celkovému úvěrovému zatížení klientů** (informacím o souhrnu závazků jednotlivých klientů vůči subjektům bankovního sektoru České republiky) = souhrnné hodnoty úvěrových pohledávek za klienty, vč. dluhu po splatnosti, v členění podle typu pohledávek; agregovaná podoba poskytnuté informace vylučuje možnost lokalizace závazků daného dlužníka ve vztahu ke konkrétním účastníkům CRÚ,
- **databázi informací poskytnutých do CRÚ** = všechny vlastní údaje, které příslušný účastník CRÚ do databáze vložil.

K dispozici jsou informace o **aktuálním stavu i historii záznamů** v databázi CRÚ.

Klient, o němž jsou v CRÚ vedeny příslušné informace, má právo požádat o pořízení výpisu z registru.

Úvěrové deriváty jako nástroj řízení úvěrového rizika ¹

Dalšími nástroji k řízení úvěrového rizika, tzn. zvyšování expozice vůči úvěrovému riziku (spekulace) či poklesu expozice vůči úvěrovému riziku (zajišťování), jsou úvěrové deriváty. Pojem úvěrový derivát je obecný pojem, který se používá k označení různých swapových a

---

¹ Zpracováno podle [10] JÍLEK J., *Finanční rizika*. Praha: Grada 2000, s. 141 – 143 a www.Cnb.cz/pdf/Uverove-derivaty-0503.pdf.

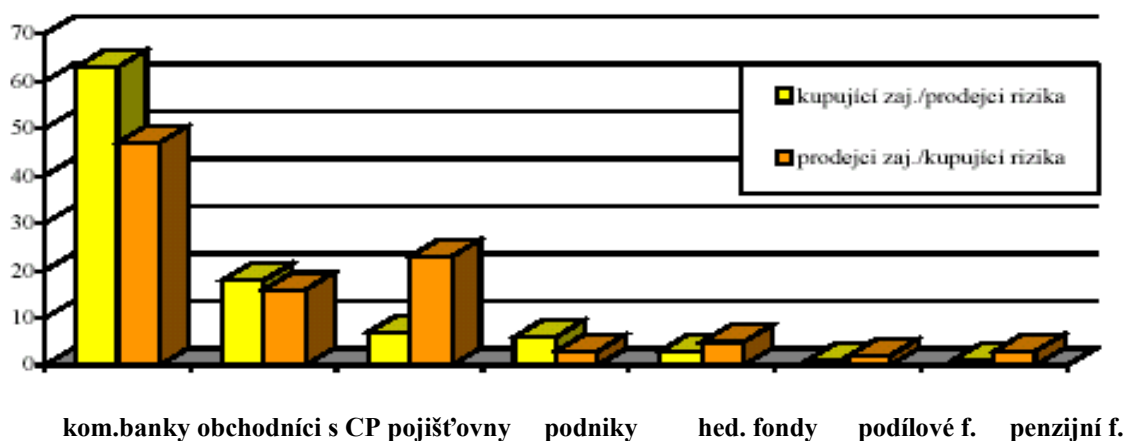
opčních kontraktů, určených k převodu úvěrového rizika spojeného s úvěry či jinými aktivy od jednoho partnera tzv. prodávajícího úvěrového rizika či kupujícího zajištění na jiného partnera tzv. kupujícího úvěrového rizika či prodávajícího zajištění.

Úvěrové deriváty se člení na:

- *financované* – tj. deriváty, kdy subjekt kupující riziko poskytuje prostředky na krytí případného rizika předem. Obvyklým financovaným úvěrovým derivátem je *úvěrový dluhopis* (credit linked notes – CLN).
- *nefinancované* – tj. deriváty, kdy subjekt kupující riziko neposkytne prostředky na krytí případného rizika předem. Mezi standardní nefinancované úvěrové deriváty patří *swapy úvěrového selhání* (credit default swaps – CDS), *swapy veškerých výnosů* (total return swaps – TRS) a případně *opce úvěrového rozpětí* (credit spread options – CSO).

Na trzích s úvěrovými deriváty vystupují jak na straně kupujících, tak na straně prodávajících všechny typy společností finančního sektoru, nejvýznamnější postavení mají komerční banky, což potvrzuje i následující graf.

Graf č. 1: Účastníci na trhu s úvěrovými deriváty (tržní podíl v %)

Pramen: www.cnb.cz/pdf/Risk_transfer_mechanism.pdf

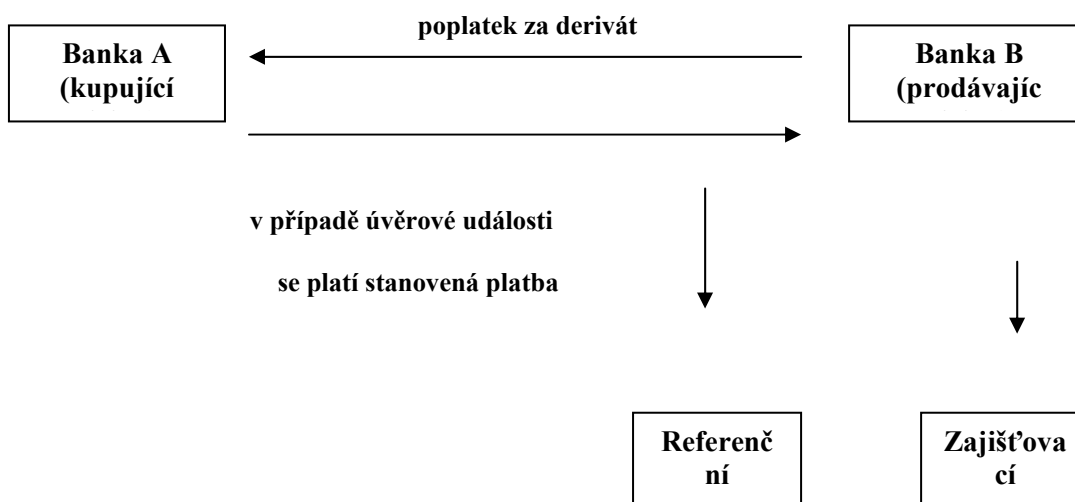
Rozhodujícím nástrojem na trhu jsou swapy úvěrového selhání, které jsou užívány především v souvislosti s oceňováním nových emisí. V České republice operace související s úvěrovými deriváty nepodléhají monitoringu České národní banky. Dokonce ani současná kapitálová

dohoda (Capital Accord), jakož i směrnice ES tuto problematiku neupravují. Z tohoto důvodu je regulace úvěrových derivátů z hlediska kapitálové přiměřenosti, resp. jejich uznání jako zajištění, ponechána na jednotlivých národních orgánech bankovního dohledu, což se odrazilo do vyhlášky ČNB č. 333/2002 Sb., kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě. V budoucnu již bude tato problematika upravena v rámci tzv. nového konceptu kapitálové přiměřenosti, kterou zpracoval Basilejský výbor pro bankovní dohled. Lze očekávat i následné promítnutí do směrnic ES.

Swap úvěrového selhání

Jak již bylo řečeno, swapy úvěrového selhání (CDS) jsou obvykle tzv. nefinancované úvěrové deriváty, tzn. že subjekt nakupující riziko neposkytuje zdroje na krytí rizika předem. Podstatu swapu úvěrového selhání znázorňuje následující schéma.

Schéma č. 3: Podstata swapu úvěrového selhání

Pramen: www.cnb.cz/pdf/Uverove_derivaty_0503.pdf

* referenční nástrojem se rozumí nástroj (úvěr, dluhopis), od kterého je odvozen úvěrový derivát, tzn., že úvěrová událost v rámci úvěrového derivátu je spojena s referenčním nástrojem a subjekt nakupující riziko vykazuje svoje pozice vůči referenčnímu nástroji, subjekt prodávající riziko nemusí s referenčním nástrojem disponovat.

♣ zajišťovaný nástroj je nástroj, který subjekt prodávající riziko vlastní a zajišťuje ho úvěrovým derivátem. Zajišťovaný nástroj může být odlišný od nástroje referenčního.

Se schématu č. 3 je patrný následující postup zajištění se pro případ úvěrového rizika pomocí swapu úvěrového selhání:

1. Banka A koupí riziko emitenta referenčního nástroje za poplatek placený bankou B (jednorázový nebo placený pravidelně, obvykle ve výši odvozené od referenčního nástroje).
2. Banka A realizuje platbu pouze tehdy, pokud nastane úvěrová událost ve vztahu k referenčnímu nástroji. Tím také obvykle končí platnost úvěrového derivátu.
3. Pokud úvěrová událost nenastane, platnost úvěrového derivátu skončí platností kontraktu.

Je tedy zřejmé, že banka B při použití swapu úvěrového selhání převedla úvěrové riziko referenčního nástroje na banku A po dobu trvání kontraktu nebo do úvěrové události.

Swap veškerých výnosů

Swapy veškerých výnosů (TRS) jsou obvykle tzv. nefinancované úvěrové deriváty, pouze v případě, kdy banka A skládá u banky B své aktivum jako kolaterál, se jedná o financovaný úvěrový derivát. Podstatu swapu veškerých výnosů si opět znázorníme schématem.

Schéma č. 4: Podstata swapu veškerých výnosů

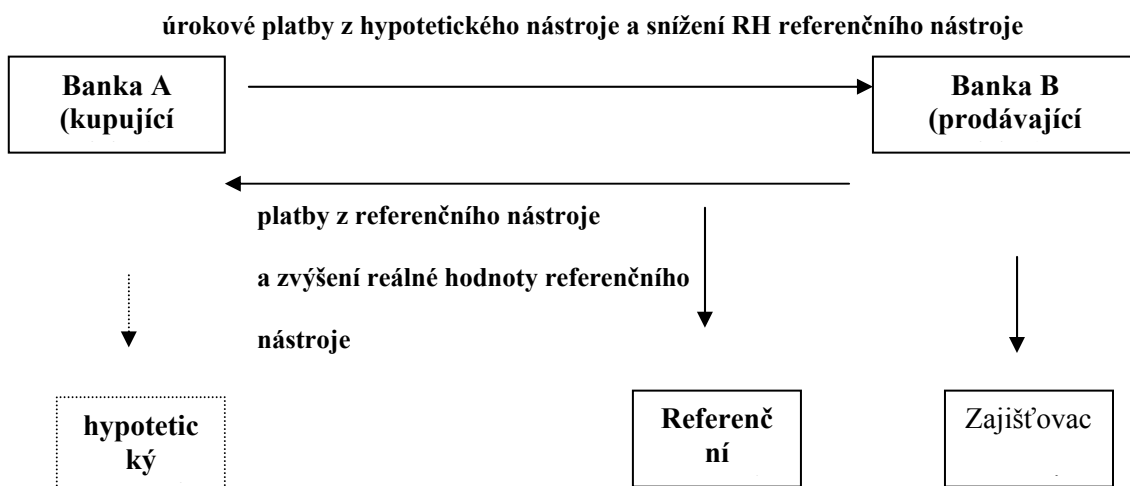

Schéma č. 4 popisuje následující postup při užití swapu veškerých výnosů:

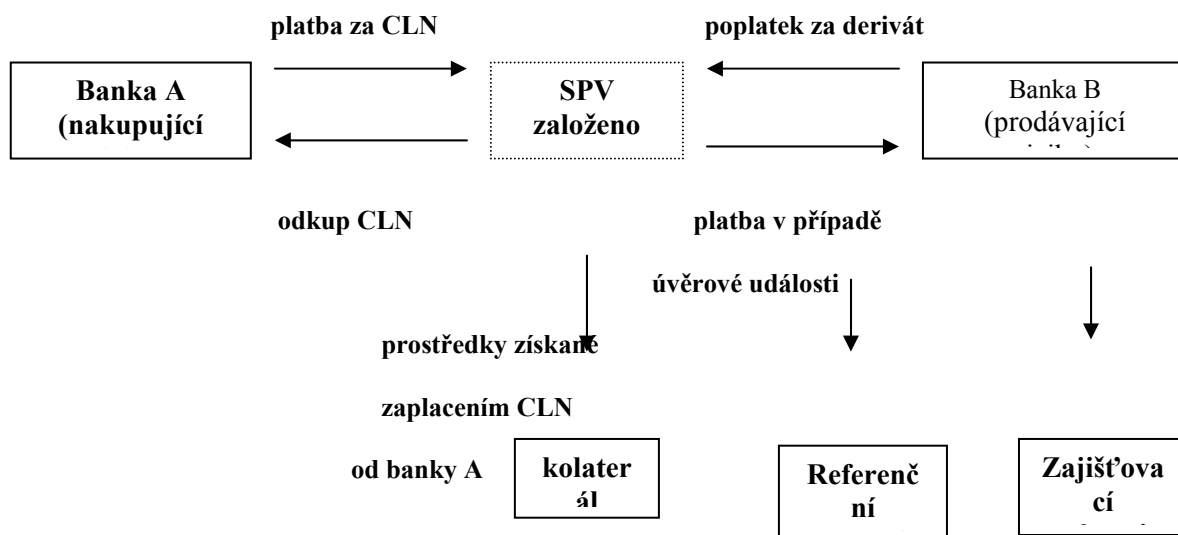
1. Banka B bude bance A platit periodické platby ze všech peněžních toků plynoucích z referenčního nástroje a ze zvýšení reálné hodnoty referenčního nástroje. Způsob stanovení reálné hodnoty by měl být uveden v kontraktu.
2. Ve stejné dny bude banka A platit platby ze všech peněžních toků plynoucích, resp. odvozených z hypotetického nástroje (např. LIBOR + x bazických bodů) a částku odpovídající poklesu reálné hodnoty referenčního nástroje.
3. Platby mohou být realizovány netto způsobem. Pokud dojde k úvěrové události, platnost swapu veškerých výnosů je obvykle ukončena, přičemž se realizuje příslušná platba.

Banka používáním swapu veškerých výnosů převedla na banku A nejen riziko úvěrové, ale i riziko tržní spojené s referenčním nástrojem po dobu trvání kontraktu anebo do úvěrové události.

Úvěrový dluhopis

Úvěrový dluhopis (CLN) je na rozdíl od předcházejících úvěrových derivátů tzv. financovaný úvěrový derivát. Následující schéma popisuje jeho podstatu.

Schéma č. 5: Podstatu úvěrového dluhopisu

Pramen: www.cnb.cz/pdf/Uverove_derivaty_0503.pdf

Schéma č. 5 znázorňuje následující postup vyplývající z užívání úvěrových derivátů:

- 1. Banka A odkoupí úvěrový dluhopis emitovaný bankou B (kupónový či bezkupónový dluhopis).**
- 2. Pokud nedojde k úvěrové události ve vztahu k referenčnímu nástroji, splatnost celé hodnoty úvěrového dluhopisu bude ve stanovený den splatnosti podle kontraktu.**
- 3. Pokud dojde k úvěrové události, úvěrový dluhopis bude odkoupen zpět za cenu a v termínu stanoveném v kontraktu, platnost úvěrového derivátu obvykle končí.**
- 4. V některých případech banka B používá k operacím souvisejícím s úvěrovým dluhopisem SPV (zvláštní subjekt, který slouží bance k realizaci určité operace či operací, obvykle je zakládán z daňových nebo regulatorních důvodů), které je obvykle založeno bankou B. Toto SPV vydá úvěrový dluhopis, který prodá bance A. Prostředky takto získané pak investuje do kolaterálu, který je stanoven v kontraktu. Úvěrový dluhopis je pak kombinací dluhopisu (úrokového nástroje) a swapu úvěrového selhání.**